

Brežic. Doslej največji znani potres v Sloveniji je bil idrijski potres leta 1511, katerega magnituda je ocenjena na 6,5. Drugi najmočnejši pa je bil ljubljanski potres leta 1895 z magnitudo 6,0.

Mario Kocijančič je prispeval razpravo o zdravju in boleznih v predpotresni Ljubljani, zdravstvo in higieno v popotresni Ljubljani pa obravnava *Judita Šega*. Med najpomembnejše pridobitve popotresne, Hribarjeve Ljubljane, prav gotovo sodijo nova deželna in nova vojaška bolnišnica, Leonišče, reševalna postaja, rešilni vozovi ipd. K izboljšanju zdravstvenih razmer v mestu so mnogo prispevale predvsem izboljšane higienske razmere – širjenje vodovoda in kanalizacije, novo pokopališče ipd. Tudi *Ana Kraker Starman* v svojem prispevku ugotavlja, da je mestna higiena v popotresni Ljubljani, zlasti po zaslugi naprednega župana Ivana Hribarja, naredila zelo velik korak naprej.

Vztrajno naraščanje števila prebivalstva Ljubljane in njene okolice je leta 1883 vzpodbudilo kranjski deželni zbor, da je prvič razpravljal o gradnji nove bolnišnice v Ljubljani, saj je bil posteljni fond deželne bolnišnice na Ajdovščini odločno premajhen. Prenapolnjenost bolnišnice je tudi mestne oblasti iz leta v leto silila k razmišljanju o gradnji nove bolnišnice. Leta 1893 so bila končno zagotovljena potrebna denarna sredstva in začeli so graditi novo bolnišnico v šentpeterskem predmestju. Potres je bolnišnico na Ajdovščini zelo prizadel, zato so bolnike evakuirali v zasilne barake in šotore na bolnišničnem vrtu. Zaradi potresa so tudi pospešili gradnjo nove stavbe na Zaloški cesti, ki so jo slovesno otvorili oktobra 1895. Nova bolnišnica »z izrazito kurativnim in kliničnim programom ter s smotrno strokovno diferenciacijo«, kot piše *Peter Borisov*, je bila najsodobneje opremljena.

Marjan Premik in Dražigost Pokorn poročata o javnozdravstvenih vidikih elementarnih nesreč. Med glavne naloge javnozdravstvenega dela spada splošna vzgoja in specifično usposabljanje za delo v nesreči. Pripraviti je treba sezname standardnih zdravil, vzdrževati zaloge potrebnih stvari, oceniti epidemiološko nevarnost, predvideti možnost začasnih nastanitev oziroma evakuacije prebivalstva. O potresih in zgodovinskih vidikih za pripravo znanstvenega modela medicine v izrednih razmerah piše tudi *Alfredo Musajo Somma*, o razvoju travmatologije v izrednih razmerah pa poroča Vladimir Smrkolj. Razprava *Velimira Vulikića* obravnava zozdravstvo v popotresni Ljubljani, razprava *Jožeta Balažiča* in *Boruta Štefaniča* pa problematiko potresov z vidika sodne medicine. Potresi kot naravne nesreče so seveda puščali za sabo tudi duševne posledice pri ljudeh in to problematiko obravnava *Gorazd V. Mrevlje*.

O veri in verskem življenju prebivalcev Ljubljane neposredno po potresu piše *Bogdan Kolar*. Poleg pomoči, ki jo je bilo potrebno organizirati, je bila zelo zaskrbljujoča tudi škoda, ki je nastala na cerkvenih stavbah. Po potresu se je obnovilo češčenje svetnikov, ki so bili znani kot posebni zavetniki pred to naravno nesrečo. Protipotresna pobožnost je postala sestavina verskega življenja Ljubljančanov.

Helmut Gröger je poročal o reševalnih službah in virih znanja o ravnanju ob elementarnih nesrečah, *Tone Kikelj* o delovanju Rdečega križa ob potresu, *Franc Štolfa* o pomoči in sodelovanju južnih železnic po potresu, *Branko Božič* pa o vlogi gasilcev ob potresu leta 1895. O odmevu ljubljanskega potresa v mariborskem časopisu je pisal *Edvard Glaser*. Zanimiva sta tudi prispevka o potresu na Reki leta 1750 (*Ante Škrobonja*) in v Zagrebu leta 1880 (*Stella Fatović Ferenčič*). Zbornik zaključujeta razpravi o koncu in začetku v mitih o potresu in potopu (*Željko Dugac*) ter o potresu v literaturi (*Mario Kocijančič*).

Vseh 22 referatov po svoji tehtnosti in zanimivosti prav gotovo zasluži, da so predstavljani tako strokovni kot tudi širši javnosti. Pohvala gre tudi glavnima organizatorjema simpozija Mariu Kocijančiču in Zvonki Zupanič Slavec, ki sta vložila veliko truda, da sta pridobila veliko referentov, ki so iz različnih zornih kotov obdelali problematiko, ki ji je bil simpozij namenjen.

Andrej Studen

Dragan Matić, Kulturni utrip Ljubljane med prvo svetovno vojno. Kulturne in družabne prireditve v sezonah 1913/14 – 1917/18. Ljubljana : Zgodovinski arhiv 1995, 349 strani (Gradivo in razprave ; 15)

Nobenega dvoma ni, da je zgodovinopisje pri nas ta hip v velikem razcvetu. Vsi in vsakršni ljudje se zanimajo za preteklost. Resda so nagibi mnogih aktualistično-pragmatični (nekaterniki še vedno mislijo, da je zgodovina koristna, in sodijo, da je življenje danes imenitnejše, če se je mogoče pohvaliti s predniki iz prediluvialne dobe), toda – kakor je nekoč dejal Rodin: treba je delati in treba je imeti potrpljenje. Razlogov za pesimizem preprosto ni. Leta 1986 je bil npr. Vasilij Melik še precej osamljen, ko je poudarjal potrebo po dopuščanju konceptualne in tematske plurantnosti v stroki, ob tem pa hkrati zagovarjal tudi univerzalnost zgodovine, ki je ena in nedeljiva. Danes je povsem drugače: »ljubljska zgodovinska šola«, ki je bolj kot na načelih bila utemeljena na osebah (konceptualno, metodološko ali paradigmatično sploh ni bila nobena posebna šola), je samo še spomin na že preseženo preteklost, v kateri celo tisti, ki bi morali biti po rezultatih svojega dela »izvoljeni«, niso mogli (beri: smeli) biti niti »poklicani«. Samo spomnimo se, kako se je godilo Josipu Malu po 2. svetovni vojni; namesto, da bi se Gestrinova aplikacija raziskovalnih načel moderne francoske historiografske šole primerno poudarila in takoj postala živ zgled, se je o novih tokovih v stroki

zgolj tu in tam zapisala kakšna neobvezujoča misel po načelu »pričam ti priču«; našli so se celo moške, ki so bili v mednarodnem prostoru čisto spodobni zgodovinarji, medtem ko so v duhamornih traktatih za »domačo rabo« prisegali na politično hudo »sfziriranje« razlage minulosti. Da so bili v takem ozračju marsikam izvoljeni oni, ki v normalnih razmerah sploh nikamor ne bi mogli biti poklicani, je seveda odveč razlagati.

Študija Dragana Matića o kulturnem utripu Ljubljane neposredno pred prvo svetovno vojno in med njo sodi v kontekst nove zgodovine na Slovenskem. To velja predvsem tematsko: njen poudarek je na t. i. kulturni zgodovini (kar je zelo problematičen izraz, saj sugerira, da je vsa zgodovina, ki se ne ukvarja z bolj ali manj ozko pojmovano kulturo, nekulturna!), to pa so pred drugo svetovno vojno najbolj vneto gojili literarni zgodovinarji (zlasti produktivno Ivan Prijatelj, Franc Kidrič in Ivan Grafenauer). Zato so bila posebej poudarjena dogajanja v književnih sferah. Današnja »kulturna zgodovina«, kakršno prakticira tudi Matić, je širša: načeloma namenja enako pozornost vsem vejam umetnosti in se ne ukvarja samo s tistimi, ki so »narodotvorne« že na prvi pogled. V času, ko so še vedno aktualne najrazličnejše duhovne »zastripitve« v imenu »nacije«, je tak pristop treba samo pozdraviti. V *Kulturnem utripu Ljubljane med prvo svetovno vojno* tako najdemo poleg historiografske obravnave literarnozgodovinske tematike (nastopi različnih avtorjev, dramatika) tudi glasbo, ples, film, modne novosti in norosti, zabavne prireditve, likovne razstave itd. Minuciozno navajanje programov se na prvi pogled morda zdi komu odveč, vendar ga dejansko ni mogoče pogrešati (tak pristop je v svoji *Glasbeni Ljubljani* pred leti uveljavil naš trenutno najuglednejši muzikolog Primož Kuret), saj je kritičnemu duhu le na ta način dano preverjati avtorjeva izvajanja (tako rekoč »na licu mesta« oz. v Toporišičevem novoreku: »na kraju samem«). Podatki vedno ohranijo svojo vrednost, medtem ko se interpretacije nenehno spreminjajo, saj vsaka generacija zgodovino doživlja po svoje in jo piše na novo.

Avtorja zanima življenje po vsej širini: ne zamolčuje slabosti nikogar, čeprav je očitno, da se še posebej razživi ob nekaterih podvigih katoliškega političnega tabora in njegove kulturne politike (ki je bila marsikdaj precej problematična in celo protikulturna – npr. uničenje poklicnega slovenskega gledališča v Ljubljani tik pred prvo svetovno vojno). Posebno veselje ima Matić s škofom Antonom Bonaventuro Jegličem in njegovimi rigorističnimi nazori, ki so bili rahlo staromodni celo v njegovem času. Treba pa je tudi vedeti, da se je celo globoko verni Franc Jožef v začetku 20. stoletja zgražal nad surovostjo kranjske duhovščine, ki se je kar naprej pravdala po sodnijah (pri tem so bile pogoste tudi obsodbe na zaporno kazen; Šušteršičev faktotum Evgen Lampe se je nekoč sodbi izmaknil samo na ta način, da je pobegnil v Anglijo in je potem tožba Franje Tavčarjeve, ki jo je »sveti mož« razžalil, zastarela: prav zato po Šukljetovem odstopu ni prihajal v poštev kot kandidat za kranjskega deželnega glavarja; Jeglič je tega »mučenika dela« nato »potolažil« z dodelitvijo kanonikata). Kdor pozna ta dejstva, se pač ne čudi nekaterim dogodkom, ki so opisani v Matičevi knjigi. Seveda pa je treba jasno povedati, da slovenski katoliški tabor kljub navidezni monolitnosti v času pred prvo svetovno vojno v resnici ni bil povsem enoten. Pavšalne in posplošene ocene o njem dejansko niso mogoče. Na drugi strani je povsem očitna tudi skorumpiranost premnogh liberalnih naprednjakov, vendar so ti bili jezično mnogo spretnejši kakor tekmeci in je zato podoba časopisnih virov (besedila, karikature) neuravnotežena. Zlasti tandem Tavčar – Malovrh je bil naravnost strupeno zgovoren, kadar so se katoliki znašli v šlamastiki. Kdor obvladuje informacijski prostor, morda ne obvladuje vselej sedanjosti in prihodnosti, toda preteklost zagotovo. Posebej ob karikaturah, ki predstavljajo integralni del *Kulturnega utripa Ljubljane med prvo svetovno vojno*, je to potrebno poudariti in zato Matičeva knjiga na prvi pogled izgleda »proliberalna«.

Najbrž je treba nekaj piščevega nerazpoloženja do slovenskega katoliškega političnega tabora pripisati tudi dediščini predsodkov, ki so se v polpretekli dobi dodobra utrdili v naši historiografiji. Nekdaj sila vplivni Janko Pleterski je npr. Ivana Šušteršiča in njegov krog razglasil kar za »Judeža« (stran 15 v *Prvi odločitvi Slovencev za Jugoslavijo*, Ljubljana 1971). Minila bodo leta, preden se bomo povsem rešili tovrstne – večkrat tudi povsem nezavedne – mislene navlake. Navsezadnje je bil Šušteršič eden redkih slovenskih politikov, ki ni čutil »prastrahu« pred Nemci (iz kranjskih Nemcev je naredil politično povsem nemočno manjšino; celo državna administracija je marsikdaj bila le poslušen instrument v njegovih rokah). Vsekakor o teh stvareh še ni niti približno izrečena zadnja beseda. Na tem mestu pa vendarle gre poudariti v prvi vrsti korak v pozitivno smer, se pravi stran od demonizacije katoliških »starinov«. Za Matića so ti sicer omejeni in velikokrat smešni, a kljub temu še človeški in življenski, sploh pa se mu ne zdijo tako silovito drugačni od poprej marsikdaj v nebo kovanih »mladinov« in škofa Jegliča, ki je slej ko prej ostajal vrhovni arbiter v kranjskem katoliškem taboru.

Denis Diderot je nekoč sodil, da je naloga pisca razveseljevati ljudi, pri tem pa se mora tudi sam avtor včasih zabavati. *Kulturni utrip Ljubljane med prvo svetovno vojno* dokazuje, da je Matiću to vodilo vsekakor uspelo udejanjiti. Njegova knjiga plastično prikazuje vse bogastvo »duhovne omike« v kranjski »metropoli« pred prvo svetovno vojno in velik upad prireditev po njenem začetku. Jasno se pokaže velik pomen institucij: nemški kulturni krog, ki je imel močno tradicijo najrazličnejših ustanov, je izbruh velikega spopada prizadel v mnogo manjši meri kot Slovence, katerih institucije so bile večinoma mlade in v nacionalnem prostoru

neutrne (vrhu vsega so bile še žrtve političnega »lova na čarovnice« in boja svetovnonazorskih taborov za prevlado).

Matičeva knjiga o razmerah v Ljubljani med prvo svetovno vojno predstavlja pomemben kamenček v mozaiku nastajajoče slovenske kulturne zgodovine. Posebej dragoceno je to, da se ne ukvarja zgolj s t.i. kulturno politiko v ožjem smislu (sploh pa: kdaj je bila kakršna koli politika zares kulturna – kulturni so lahko kvečjemu politiki), ki je sicer hvaležen predmet več tehničnih študij iz zadnjega časa (Gabrič, Dolenc, Godeša). Čeprav je mogoče obširnejšo sintezo za problematiko v slovenskem 20. stoletju zaenkrat le slutiti (za 2. polovico 19. stoletja jo najdemo pri Prijatelju, za pomemben del predmarčne dobe pa v Kidričevem *Prešernu*, ki ga »čisti« zgodovinarji žal premalo poznajo), so njeni prvi obrisi že tu. Samo čemerem človek tega ne vidi.

Igor Grdina

Arnold Suppan, Jugoslawien und Österreich 1918–1938. Bilaterale Außenpolitik im europäischen Umfeld. Wien-München : Oldenbourg, 1996. 1380 strani. 33 tabel, 45 slik, 9 zvd.

Na predstavitvi knjige 29. maja 1996 v Ljubljani je njen avtor dr. Arnold Suppan takole prikazal svoje delo:

»... **Dolgoročno se sosedu ne da izogniti.**« – Ko je vicekancler in zunanji minister Johann Schober, nekdanji predsednik dunajske policije, 5. maja 1930 podal to izjavo o Kraljevini Jugoslaviji za posebno prilogo časopisa *Neue Freie Presse*, je nedvomno zadel zapletenost odnosov med obema sosednjima državama od leta 1918. Medsebojnega obnašanja obeh sosed ni pogojevala le njuna neenakost na nivoju teritorialne razsežnosti, geostrateškega položaja, strukture prebivalstva ter stanja socialnogospodarskega razvoja; bistveno različno je bila njuno zgodovinsko izkustvo in njuna politično-kulturna življenjska pot. Pri tem je treba upoštevati, da so severno od Save in Donave ležeče nove jugoslovanske province kot nekdanji del habsburške monarhije zgodovinsko gledano po mentaliteti bolj povezane z Avstrijo kot z nekdanjimi južno ležečimi osmanskimi provincami. Te razlike med severno in južno ležečimi regijami nove Jugoslavije se nanašajo predvsem na miselne in vedenjske vzorce glede vloge države, družbe in posameznikov, pomena prava in lastnine, politične kulture, vloge cerkve – katolicizma, ortodoksije in islama –, in nenazadnje glede na pomembnost vojske oz. militarizma za družbo.

Protislovna zunanje-politična strategija: Jugoslaviji, Avstriji in njunim narodom in narodnostim se je na osnovi različnih izkušenj pred prvo svetovno vojno in med njo ter tudi po letu 1918 dogajalo, da je prihajalo do različnih ocenjevanj nacionalne in mednarodne varnosti. To velja predvsem za odnose med nemškimi Avstrijci in Srbi kot nekdanjimi sovražniki, kakor tudi za nemške Korošce nasproti kranski, štajerskim in koroškim Slovencem zaradi nesoglasij glede meje med 1918 in 1920.

Nasprotno pa so bile miselne povezave med Avstrijci in Hrvati kakor tudi bosanskimi Muslimani, ki so bili med leti 1914 in 1918 – kot sicer tudi Slovenci in habsburški Srbi – na isti strani bojne črte, vsekakor bolj pozitivno usmerjene. Na vsak način pa je mirovna pogodba iz Saint-Germaina mnogo bolj ustrezala jugoslovanskim kakor avstrijskim nameram, čeprav je ostalo koroško vprašanje odprto za plebiscit. Poleg tega se je politika statusa quo na osnovi pariških pogodb bistveno bolj pokrivala z načeli jugoslovanske kot avstrijske zunanje politike.

Za zavarovanje svojega mednarodnega položaja je Jugoslavija sklenila pogodbe s Češkoslovaško ter Romunijo – kasnejša »Mala antanta« – ter zavezniško pogodbo s Francijo. Avstrija si je sicer prizadevala priti do povezav z zahodnimi silami kakor tudi s sosednjimi državami, na skrivaj pa je vendarle upala na intenzivnejšo zvezo z Nemčijo. Projekt nemško-avstrijske carinske unije iz leta 1931 je spodletel zaradi ogorčenega odpora Francije in držav Male Antante. Od leta 1932 naprej pa se je začelo nadaljnje razdvajanje Avstrije in Jugoslavije zaradi Mussolinijeve osvajalske politike, ker se je Beograd bal obkolitve, segajoče od Rima preko Dunaja do Budimpešte.

Pod tem zunanje-političnim pritiskom si je kralj Aleksander pričel prizadevati za vzpostavitev soglasja z nacionalsocialistično Nemčijo, ki je na drugi strani pričela terorizirati Avstrijo. Beg avstrijskih nacionalsocialistov julija 1934 v Jugoslavijo je kmalu potrdil tesnejše sodelovanje med Berlinom in Beogradom. Končno sta bili Jugoslavija in Nemčija enotni tudi glede zavrnitve morebitne »restavracije« Habsburžanov.

Boj za mejo: Mejni konflikt za Spodnjo Koroško ter Spodnjo Štajersko med novembrom 1918 in oktobrom 1920 je prizadel natančno dva ducata koroških in štajerskih sodnih okrajev s skupno 228.000 slovensko govorečih in 218.000 nemško govorečih prebivalcev, med katerimi je bilo zagotovo nekaj desetstisoč dvojezičnih. Tudi pri tem sporu za mejo se je zastavilo načelno vprašanje o uporabi principa nacionalne samoodločbe. Slovenska stran je pri tem zagovarjala upoštevanje etničnega izvora in pripadnosti glede maternega jezika, nemško-avstrijska stran pa se je zavzemala za anketiranje prebivalstva z ozirom na njihovo državno-nacionalno zavest.